

Palsgård Skov

Palsgård Skov på 1043 ha ligger nord for Nørre Snede på den Jyske Højderyg. Skoven er en gammel hedeplantage og er i dag meget afvekslende. Her er områder med nåletræer, områder med eg og bøg og områder med højmoser, enge og overdrev.

Skovdistriktet bruger i stigende grad ressourcer på naturnær skovdrift af hensyn til natur og publikum. Gravhøje bliver frilagte, diger plejet, højmoser bliver holdt våde og fri for trævækst, vandhuller og kær bliver plejet og gamle træer får lov at forfalde, og der plantes mere løvtræ.

I starten af 1990'erne er der på tidligere landbrugsjord plantet en ny løvskov, Tingdalskoven, øst for Torup Sø og en bøgeskov sydøst for Palsgård Skov. Vandhuller er blevet oprenset, og der er genetableret et snoet lørbøg af selve Boestbæk.

Skovens historie

Palsgård Skov blev anlagt på udpinte jorder til fattige hedegårde, som staten havde fået pga. skattegæld, eller som blev erhvervet med henblik på tilplantning.

Fund af egestykker i mosejord ved Torup Sø og Boest Mose på grænsen til Palsgård Skov er dateret til godt 6000 f.Kr. Fundene bekræfter, at der var skov her, før heden bredte sig.

Tilplantningen blev startet på ejendommene Palsgård og Søgård i 1805 samtidig med tilplantningen af Alheden syd for Viborg og Randbøl Hede ved Egtved. Disse 3 plantager er noget ældre end de fleste andre jyske plantager.

I starten anlagde man skov ved at pløje og harve striber i lyngen. Heri blev sået skovfyr iblandet rødgran og birk. Siden gik man over til at afbrænde lyngen og så frøene i asken og til sidst harve området over. Efter få år anvendte man

flest frø fra rødgran.

Det var svært at få træerne til at gro. I starten var der store problemer med dyr, som bed de små træer ned. Men det dårlige resultat skyldtes mest den metode, som blev brugt, og de dårlige frø som var tilgængelige dengang. Efter 25 år begyndte man at plante i stedet for at så, og resultaterne blev bedre.

Fortidsminder

I skoven ligger mange fortidsminder, især gravhøje, der vidner om, at Palsgård Skov ligger på Hærvejsstrøget. Mod nordvest afgrænses Palsgård Skov af Hampen Sø og mod nordøst af Torup Sø. Der er kun et par kilometer mellem de to søer, men alligevel afvander de mod henholdsvis Vesterhavet og Kattegat. Langs selve vandskellet ligger mange gravhøje.

Skovens mange diger er markante minder fra fortiden. Nogle diger har fungeret som hegn, der skulle forhindre husdyr i at græsse i skoven. Andre diger var hegn, der skulle markere skellet mellem skoven og planteskoler eller jord, der hørte til skovens tjenesteboliger. Desuden er der kortere diger, der gik rundt om haver til de hedegårde, hvis jorder senere blev plantet til.

Dyr og planter

Det varierede skovbillede i Palsgård Skov giver levesteder for mange forskellige dyr. Overalt i skoven lever rådyr, mens kronhjortene især holder til i skovens østlige del.

I nåleskoven er der mange myretuer. De giver føde for sortspætte, grønspætte og vendehals. Disse fugle har redehul i skovens gamle bøgetræer, som også huser mange slags mejser, spætmejsje og træløber. Skovens ynglefugle tæller også spurve- og duehøg samt mus- og hvepsevåge tillige med skovskade og skovsneppe. I skovens åbne områder træffes rødrygget tornskade og hede-lærke.

Flere steder i skoven er der rester af højmoser, hvor tørvemos sørger for en fortsat dannelse af tørv. I forsommeren er her store bestande af blomstrende kæruld. De fugtige områder huser guldsmede og vandnymfer, mens de tørre arealer er hjemsted for mange sommerfugle. I området lever også hugorm, snog og stålorm.

Hampen Sø

Hampen Sø ligger 79 meter over havet og er den næsthøjeste beliggende sø i Jylland. Den var tidligere en fritliggende næringsfattig hedesø, men er nu næsten omkranset af skov. Søen er blandt landets reneste og dækker et areal på 76 ha. Den består af den vestlige, forholdsvis lavvandede og næsten runde "Lillesø" og den store, op til 13-14 meter dybe "Storesø".

Søen har ikke noget egentligt tilløb, bortset fra nogle små skovgrøfter. Søens vand er utrolig klart, og mange fisk og vandplanter trives fortrinligt her. Om sommeren brydes søens overflade af områder med gule og hvide åkander samt vandpileurt.

På og ved søen kan man året rundt se mange forskellige fugle. Om vinteren er der flokke af blyhøns, gråænder, troldænder, taffelænder, hvinænder og store skalleslugere. Om foråret er der både toppet, gråstrubet- og sorthalset lappe-dykker. Fiskeørne og andre rovfugle jager ved søen i sommerhalvåret og enkelte skarver har også fundet vej hertil. Hele året holder isfugl og fiskehejre til ved søen.

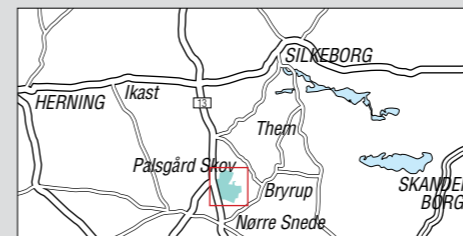
Ved P1, vest for Hampen Sø, lå indtil 1890-erne en hærvejskro, Hampen Kro, hvor stuedriverne kunne spise og overnatte og kvæget få noget at drikke. Vest for den nuværende hovedvej er der rester af den studefold, der hørte til kroen.

Badning er tilladt fra de 2 sandstrande på vestsiden og nordsiden af Hampen Sø. Enhver form for fiskeri, sejlad eller anden færdsel på søen er forbudt, med mindre man er lodsejer.

Velkommen til Palsgård Skov og Hampen Sø

I dette enestående område er der gammel hedeplantage med nåletræer, områder med egetræer og 100-årige bøgetræer. Her er højmoser, enge, overdrev og ikke mindst en af Danmarks reneste søer.

Et væld af spændende dyr og planter kan opleves her. Kronhjorte og rådyr, spætter og rovfugle, store gamle træer og små spændende planter, f.eks. den lille kødædende plante, soldug, som vokser i den fugtige hængesæk ved Troldsø.

Vandreture: Der er 5 afmærkede vandreruter i området.

Overnatning i skoven: Der er primitive overnatningspladser ved Kælder-mose og Galgehøj, som frit kan benyttes. I Tingdalskoven øst for Torup Sø er en teltplads for vandrere og cyklister i forbindelse med Hærvejsruten, som går gennem den østlige del af Palsgård Skov.

Hundeskov findes ved Hampen Sø. Her må hunden luftes uden snor men under kontrol.

Skovlegeplads findes ved Hampen Sø lige syd for P1.

Offentlig transport: Buslinierne på rute 13 mellem Vejle og Viborg samt mellem Brande og Silkeborg passerer Palsgård Skov ved P1. Ruten mellem Vejle og Viborg har også stoppested på rute 13 ved Nørhoved sydvest for Palsgård Skov. Herfra er der ca. 1 km ad Nørhovedvej til grøn rute.

Skovmuseum: Vester Palsgård er i dag udlejet til Ikast-Brande Kommune, der driver stedet som skovmuseum med tilhørende turistkontor og egnsarkiv. Vester Palsgård Skovmuseum er åbent på hverdage fra kl. 9 - 15. Tlf. 75 77 02 84. Se også www.skovmuseum.dk

Yderligere oplysninger: Palsgård Skov og Hampen Sø administreres af Skov- og Naturstyrelsen, Midtjylland, tlf. 97 45 41 88, e-mail: midtjylland@sns.dk, www.skovognatur.dk

● Palsgård Skov og Hampen Sø

Serien »Vandreture« er foldere over udvalgte natur-områder. De kan fås på biblioteker og turistbureauer, samt ved indgangene til mange af områderne. Se også www.skovognatur.dk

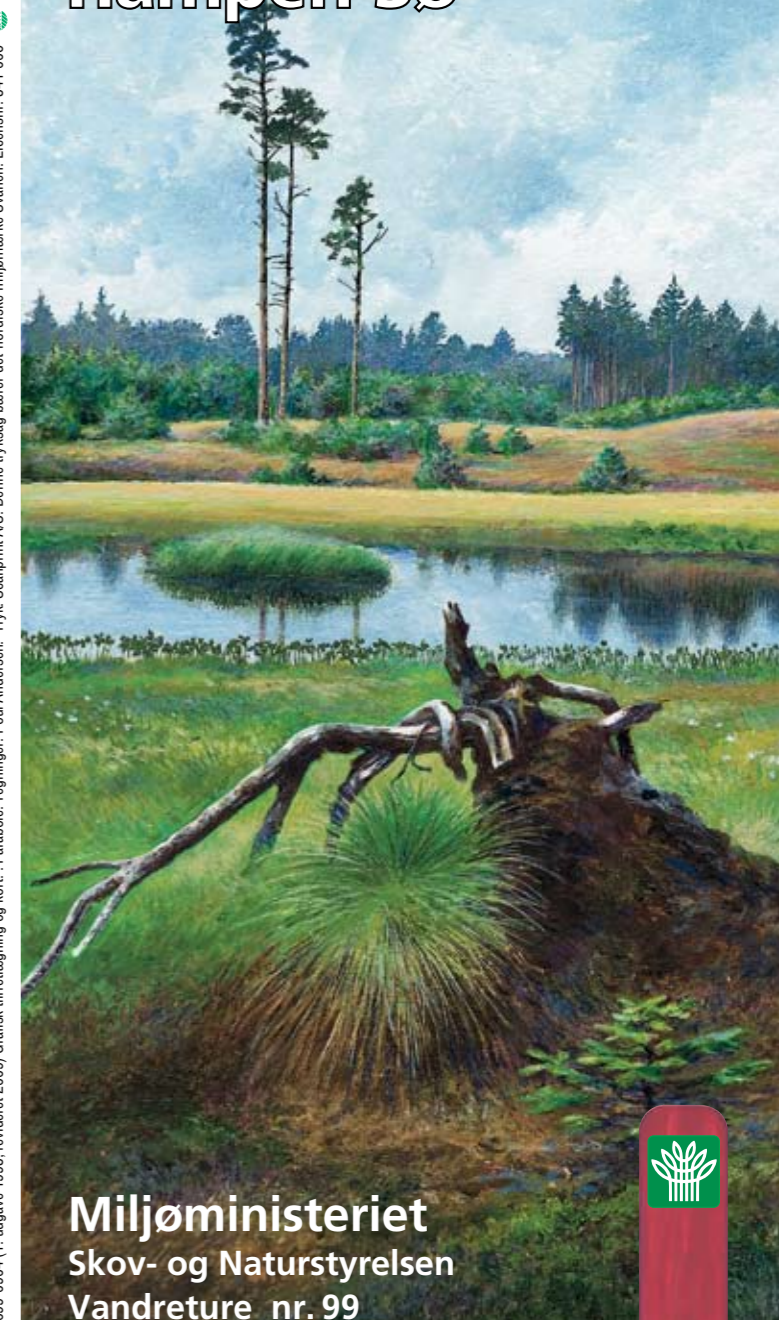
Miljøministeriet Skov- og Naturstyrelsen

- forvalter statsejede skove og andre naturområder i hele landet
- tager ved driften hensyn til befolkningens friluftsliv, produktion af træ og beskyttelse af natur- og kulturværdier.

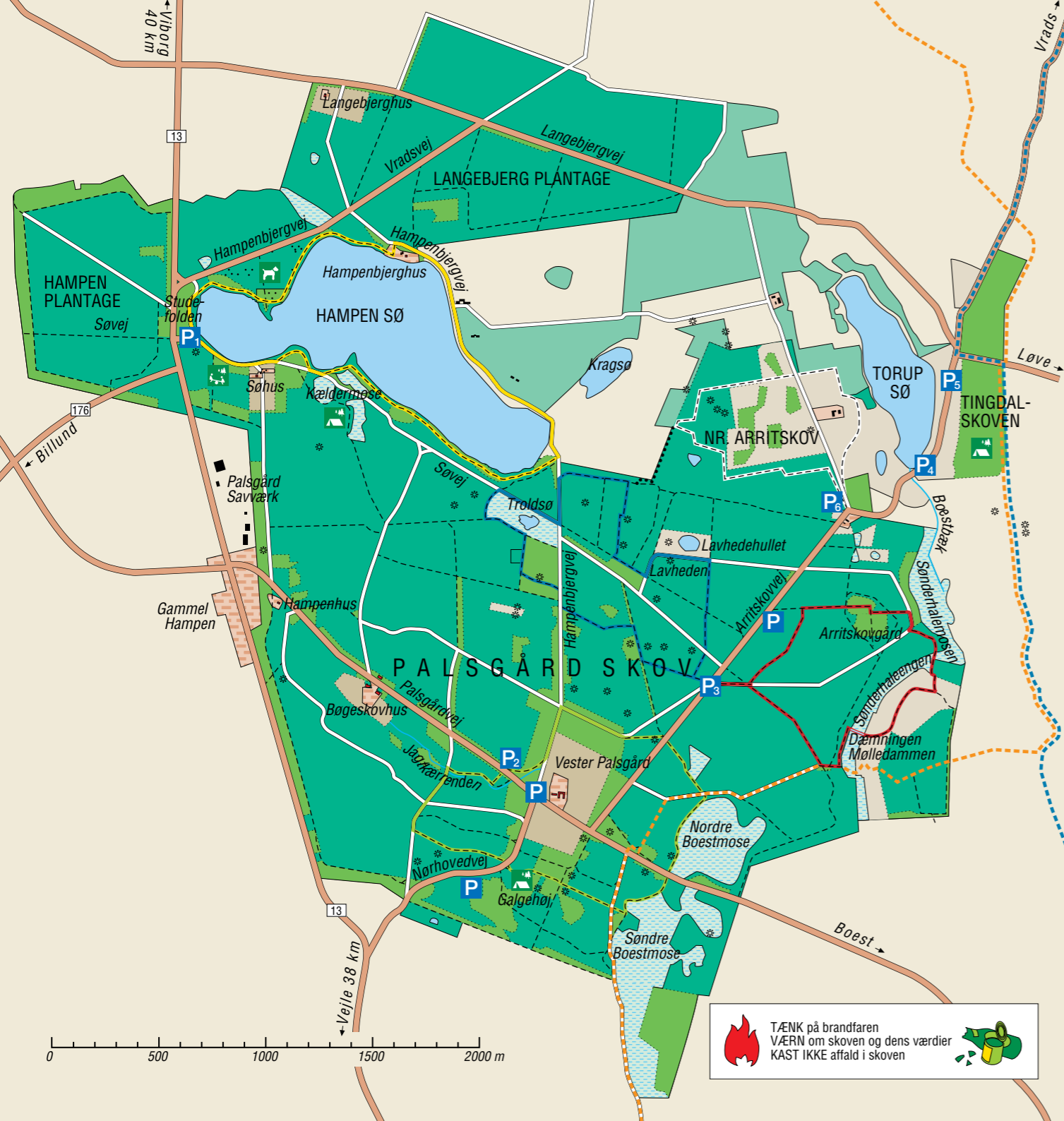
**Skov- og Naturstyrelsen forvalter
190.000 ha skov- og andre naturområder**

Palsgård Skov og Hampen Sø

099-0904 (1. udgave 1995, revideret 2009). Grafisk tilrettelægning og kort.: Parabolte. Tryk Scampriint A/S. Denne tryksag bærer det nordiske miljømærke Svanen. Licensnr. 541 006

**Miljøministeriet
Skov- og Naturstyrelsen
Vandreture nr. 99**

Signaturforklaring

	Offentlig vej		Forbindelsessti
	Skovvej (motor kørsel ikke tilladt)		Afmærkede vandrestier
	Skovspor, sti		
	Hærvejsvandrerruten (E1)		
	Hærvejscykelruten (3)		
	Grøft/bæk		
	Gravhøj		
	Offentlig ejendom		
	Privat ejendom		
	Nåletræ		
	Løvtræ		
	Skov, privatejet		
	Ager		
	Omkringliggende arealer		
	Have		
	Mose		
	Sø		
	Hundeskov		
	Primitiv overnatningsplads		
	Skovlegeplads		
	Parkering		

Vandreture i Palsgård Skov og ved Hampen Sø

Der er 5 vandreruter, som i terrænet er mærket med henholdsvis gule, grønne, blå, røde og hvide mærker på træer eller pæle. Den røde rute er ret kuperet. De øvrige forløber fortrinsvis jævnt og kan med noget besvær gennemføres med barnevogn.

Den gule rute

Ruten starter ved P1 og er 5 km lang. Den går rundt om Hampen Sø og følger skovveje og trampede stier, der er smalle og noget ujævne. Nordøst for søen går ruten ad en privat grusvej. Der er en smuk udsigt over søen og god mulighed for at iagttage fuglelivet.

På sydsiden går ruten forbi en lille mose, Kældermosen. Navnet er afledt af ordet kilde. Vest for mosen ligger en primitiv overnatningsplads, og lidt øst herfor er nogle diger i skoven mod syd. Digerne omgav oprindeligt en landejendom, Tolperhus, der lå som ruin frem til 1910.

Den grønne rute

Ruten starter ved P2 og er 4 km lang. Den går gennem Palsgård Skovs største område med løvskov. Det ligger rundt om den tidligere skovridergård, Vester Palsgård, som oprindeligt var en gammel hedegård. De ældste bøgetræer er godt 100 år. De gamle træer huser grønspætte, sortspætte og mange andre hulrugende fugle. Nord for markerne ved skovridergården ligger resterne af en planteskole. På gavlen af et af de små røde planteskolehuse er en skive af Palsgård Skovs største træ, en sitkagran. Den var 38,8 meter høj og væltede under stormfaldet den 21. november 1981. Rodskivens største mål er 3,2 x 1,7 meter.

Mod øst går ruten langs Nordre og Søndre Boestmose, som er rester af højmoser, dvs. moser, som ligger højere end det omgivende terræn. Skovdistriktet fjerner træer og holder vandstanden så høj, at mosen stadig danner tørv. Syd for ruten er der en primitiv overnatningsplads ved Galgehøj.

Lige sydvest for P2 ligger jagtkærrenden, et fugtigt område, der tidligere blev brugt til produktion af hø. I dag ses resterne af et system af side- og tværgrøfter, der blev brugt til overrisling af kærret.

Den blå rute

Ruten starter fra P3 og er 3 1/2 km lang. Den går gennem Lavheden, et tilplantet flyvesandsområde, der opstod efter hedebrande i 1700-tallet. Ruten fører også igennem højstammet løv- og nåleskov på de bedre jorder syd for Lavheden. Navnet, Lavheden, stammer sandsynligvis fra den oprindelige vegetation, hvor rensdyrlav var karakteristisk.

Midt i Lavheden er Lavhedehullet. Det er en vandsamling ovenpå den såkaldte al, der er et jordlag, som vand ikke kan trænge igennem. Vest for Lavhedehullet går ruten nord-syd ad højderyggen, der også er vandskel, og hvor det første hærvejsforløb gik. De mange gravhøje vidner herom.

Ruten runder mod vest Troldso. Det er en idyllisk skovsø med en såkaldt hængesæk langs bredden. Her vokser soldug, kæruld og andre sårbare planter. En hængesæk er dannet af tørvemos, som er vokset ud fra bredden i et tykt lag. Under hængesækken er der vand, så træd ikke ud i den. Søens navn hentyder til, at man tidligere troede, at overnaturlige væsner holdt til ved den.

Den røde rute

Denne rute starter også ved P3. Den er godt 3 km lang og går delvis gennem et ret kuperet terræn. På den nordligste del går ruten gennem et system af gamle diger, som er fra tiden før skoven blev plantet. Her lå indtil 1820'erne en gammel hedegård, Sdr. Arritskovgård. Indenfor digerne kan man se rester af et vandingsted for husdyr samt en stor bøg, der sandsynligvis har stået i gårdens have. Bøgens krone dækkede ca. 700 m², svarende til en lille parcelhusgrund, men træet flækkede i hård østenvind i oktober 1994.

Vest for digerne er en lille trælade fra ca. 1890. Den er bygget af svensk og dansk gran for at undersøge, hvilket træ, der havde størst holdbarhed. Taget er vedligeholdt med tjære, mens væggene aldrig har været behandlet. Efter knap 120 år er der ingen synlig forskel på de to slags træ.

Fra Arritskovgård fører ruten mod øst med udsigt over Sønderhalemosen, der er en af områdets få bevarede højmoser. Ved heden sydøst for Sønderhaleengen finder man rester af gamle jorddiger, der vidner om, at der også her har ligget en landejendom.

Den sydligste del af engen krydses af Mølledæmningen, der omkring år 1900 opstemmede en mølledam mod syd. Vandmøllen har oprindeligt ligget ved dæmningen.

Flere steder langs dalens vestside findes en del, ca. 2 meter brede, skålformede fordybninger i jorden. Det er formentlig milehuller, hvor man i midten af 1800-tallet ved milebrænding sved trækul ved hjælp af tørv fra mosen.

Den hvide rute

Den hvide rute starter ved P6 og er 2,5 km lang. Ruten går gennem tidligere landbrugsjord, der nu dels er tilplantet, dels udlagt til overdrev. Ruten passerer et idyllisk vandhul og flere gravhøje. Mod øst er der flot udsigt over Torup Sø, der rummer et rigt fugleliv. I fuglenes yngletid bør man undlade færdsel nær søen og vandhullet ved søbredden.

TÆNK på brandfaren
 VÆRN om skoven og dens værdier
 KAST IKKE affald i skoven